

بررسی فرصت‌ها و راهکارهای تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی

محمد امین حقگو^۱

چکیده:

امروزه اهمیت فضای مجازی و به خصوص هویت فرهنگی حاصل از آن بر کسی پوشیده نیست. شدت این اهمیت به قدری است که فضای مجازی به عنوان زندگی دوم انسان‌ها شناخته می‌شود و هویت فرهنگی شکل گرفته در آن بر آینده جوامع تأثیر به‌سزایی خواهد داشت. به همین جهت با توجه به فضای گفتمانی شکل گرفته در فضای مجازی، اهمیت یافتن راهکارهایی برای تقویت فرهنگ ایرانی-اسلامی در فضای مجازی دوچندان می‌شود. تحقیق حاضر به روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد تحلیل محتوا صورت گرفته و هدف کاربردی را به دنبال دارد. یافته‌ها و نتایج این تحقیق نشان داده است که محورهای اصولی تقویت فرهنگ در فضای مجازی، سیاست‌گذاری، سرمایه‌گذاری، تصمیم‌گیری و هماهنگی در فضای مجازی است و باید مدیران و مسئولان مربوط با حمایت‌های خود و رویکردی جهادی، زمینه را برای تقویت و تولید محتوای فاخر فراهم کنند.

کلیدواژه‌ها: فضای مجازی، فرهنگ ایرانی - اسلامی، تقویت فرهنگ، راهکارهای فرهنگی، فرهنگ فضای مجازی

۱. مقدمه:

در حال حاضر فضای مجازی از مهم‌ترین ابزارها برای تبادل و انتقال اطلاعات در عرصه‌های فرهنگی و اجتماعی است و با کوتاه کردن فواصل و از میان برداشتن مرزهای فیزیکی بین اقوام، ملت‌ها و تمدن‌های گوناگون، علاوه بر فراهم آوردن امکان‌آشنایی فرهنگی‌های مختلف با هم، در شناخت و درک متقابل این فرهنگ‌ها از هم تأثیر به‌سزایی داشته است. با استفاده از فضای مجازی، و از طریق فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی، کشورها می‌توانند، ضمن تبادل اطلاعات فرهنگی و آگاهی بخشی به مخاطبان داخل و خارج، به نوعی توسعه فرهنگی دست یابند (روشندل اربطانی و منوچهر، ۱۳۹۱: ۱۲۵). با این حال مطرح شدن موضوعاتی چون "امپریالیسم فرهنگی در فضای مجازی به سرکردگی استکبار جهانی" سبب اتخاذ رویکردی محتاطانه در مواجهه با این پدیده شده است. طرفداران این مسئله معتقدند که به علت خاستگاه اینترنت (ایالات متحده آمریکا و سهیونیسم)، و بر اساس مقاصد سلطه‌طلبانه، سیاست و رویکردهای مختلف و بعضاً دوگانه، و شکل رابطه این کشور با دیگر کشورها، نوعی اراده برای تحمیل فرهنگی خاص در اینترنت به وجود آمده است که با تولید اطلاعات مشخص و ارائه آن در فضای مجازی در صدد القاء نیات خود بر دیگران است. عده‌ای نیز با این مطالب مخالفند و اعتقاد دارند که با به کار بردن مفهوم امپریالیسم فرهنگی برای اینترنت غیر عملی، و چه بسا غیر ضروری است (مزرعی جوشری، ۱۳۸۸: ۱۰۴). به موازات گسترش فضای مجازی، تبادل اطلاعات، شناخت و آگاهی مردم از سایر فرهنگ‌ها، و کشف ارزش‌های جدید گسترش می‌یابد، که علاوه بر تسهیل راه یافتن امواج فرهنگی به هر خانه و اندیشه‌ای، منجر به تقابل میان فرهنگ

ها و رشد آگاهی در سراسر دنیا و در نهایت، تعالی اندیشه می شود که کارکرد اصلی فضای مجازی است (رضوانی، ۱۳۸۱: ۲۰۴). بنابراین طبیعی است که افراد یک جامعه تحت تأثیر فرهنگ حاکم بر فضای مجازی قرار بگیرند و چه بسا این فرهنگ الگو شود که باید برای برون رفت از این معضل فرهنگی و تقویت فرهنگ غنی ایرانی - اسلامی به دنبال راه حل بود.

گسترش ابزارها و امکانات اطلاعاتی و ارتباطی متنوع و مبدل شدن جهان انسانی به دهکده جهانی برخوردار از سرعت فوق العاده انتقال اطلاعات و دانش، ساختارهای فکری و فرهنگی جوامع را به گونه ای باورنکردنی به همسانی و همگونی گرایش داده است. فضای مجازی همچون دیگر فناوریها و دانشها، برای کاربردی شدن باید در قالب فرهنگی خاص به جامعه عرضه شود تا از پذیرش عام برخوردار گردد. با توجه به گستره پدیده حوزه فضای مجازی در شئون گوناگون از جمله اخلاقی، حقوقی، اقتصاد و سیاست گذاری، بومی سازی این فضا و سازگار ساختن آن با فرهنگ هر جامعه ضرورت دارد (حاجی ملا میرزایی، ۱۳۸۸: ۳). همچنین علاوه بر این موارد، سیاستها در فرهنگ سازی فضای مجازی باید به سمتی برود که بتوان فرهنگ ایرانی و اسلامی را به صورت برون مرزی گسترش داد و بر این فضا حاکم کرد.

در فضای مجازی آنچه که حائز اهمیت است این است که آنچه فضای مجازی را از دیگر رسانهها متمایز می سازد جهانی بودن آن است که این قطعاً می تواند تهدیدی باشد برای کشورها و فرهنگهایی که تحت تأثیر این فضا قرار می گیرند. اما با برنامه ریزی، سیاست گذاری و الگوی مدیریتی صحیح می توان بر این فضا اثر گذاشت و فرهنگ بومی را گسترش داد و تقویت کرد. لازمه این امر مهم این است که ابتدا فضای مجازی را به درستی آسیب شناسی کنیم و سپس راهکارها و فرصتهای فضای مجازی را مورد بررسی قرار دهیم و بشناسیم و با کسب آگاهی و اطلاعات کافی از فرصتها و ابزارهای این فضا و یادگیری آنها فرهنگ ایرانی و اسلامی را در این فضا تقویت کنیم.

۲. ضرورت و اهمیت تحقیق:

ارتباطات و به خصوص فضای مجازی امروزه از سریعترین ابزارهای جهانی به شمار می روند که قطعاً با روندی که امروزه بر آن حاکم است برای ملتها و فرهنگها تهدید به شمار می رود و با توجه به تهدیدها و آسیبهای ناشی از آن باید به دنبال راهکارهایی برای برون رفت از این چالش بود. اهمیت پرداختن به موضوع فضای مجازی و به خصوص فرهنگ سازی ایرانی - اسلامی در این فضا به قدری حائز اهمیت است که باید از همین حالا به فکر آلودگیهای این فضا بود که مانند سایر مسائل نباشد که وقتی آلودگیهای آن همه جا را فرا گرفت به فکر چاره افتاد. فضای مجازی به دلیل داشتن فضای کاملاً باز و آزاد امکان نشر هر نوع محتوا و ایده ای را دارد. بنابراین در این فضای جهانی اولاً طبیعی است که فرهنگ و تفکرات گوناگون - حال خوب یا بد - مشاهده شود و این فرهنگها روی هم اثر بگذارند و دوماً حکومتهای فرصت طلب پیدا شوند که قصد القاء فرهنگ و تمدن خود به دیگر کشورها را داشته باشند؛ که در هر دو صورت جوامع و خانوادهها دچار نوعی بی هویتی فرهنگی و شخصیت خواهند شد. قبل از ارائه راهکار برای تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی ابتدا باید به آسیبها و تهدیداتی که در این فضا

وجود دارد پرداخت و آن‌ها را به صورت صحیح مورد ارزیابی قرار داد. از جمله آسیب‌های جدی فضای مجازی که در زمینه‌ی فرهنگ وجود دارد می‌توان به موارد تغییر هویت فرهنگی، ممانعت از نشاط و پویایی، تهدید بنیان‌های خانواده، حمله به ارزش‌های دینی و ملی، تهمت، تجسس، بدگویی، غیبت، انتقال هنجارها و ارزش‌های غربی و ... اشاره کرد که تنها بخشی از آسیب‌های فرهنگی فضای مجازی است.

در زیر به ذکر چند مورد از آسیب‌های فضای مجازی در ابعاد مختلف می‌پردازیم:

۱- **ارتباط نا متعارف میان جوان‌ها:** فضای مجازی به دلیل تسهیل روابط دوستانه و عاشقانه، در زمینه‌های غیر اخلاقی بسیار مورد توجه قرار گرفته تا جایی که فضای مجازی موجب روابط نامشروع می‌شود.

۲- **گسست میان نسلی:** فضای مجازی و به خصوص اینترنت شکافت میان نسل‌ها را بیشتر کرده. به گونه‌ای که هیچ یک زبان یکدیگر را نمی‌فهمند.

۳- **بی‌هویت‌سازی:** فضای مجازی امکانات فروانی را در اختیار فرد قرار می‌دهد و به همین دلیل آنان با محرک‌های جدید و انواع مختلف رفتارها آشنا می‌شوند. این فضا، هویت نامشخص و اغلب متحولی را می‌آفریند. یعنی اینترنت یک صحنه اجتماعی است که فرد خود را در موقعیت‌های متنوع نقش‌ها و سبک‌های زندگی، قرار می‌دهد و از آن تأثیر می‌پذیرد.

۴- **تهدید بنیان‌های خانواده:** تغییر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی به خودی خود بنیان‌های خانواده را تهدید می‌کند.

۵- **شکل‌گیری خورده فرهنگ‌ها:** کارکرد غالب شبکه‌های اجتماعی باعث ایجاد گسست فرهنگ اصلی می‌شود. (عباسی و هاشمی، ۱۳۸۹: ۷-۸)

از دیگر موارد تهدیدات فضای مجازی که می‌توان به آنها اشاره کرد:

- ایجاد تفرقه قومیتی
- گسترش فحشا و ترویج هرزه‌نگاری، بی‌بند و باری و روابط نامشروع، به ویژه در بین جوانان و نوجوانان
- ترویج سبک زندگی و مدنیت غربی و تهاجم فرهنگی
- هتک حرمت و نقض حریم خصوصی افراد
- انتشار مطالب غربی و عمدتاً سکولار در کشور
- شکسته شدن قبح‌های جامعه
- کم‌رنگ شدن ارزش‌های متریقی
- گسترش محصولات فرهنگی غرب و گاه شرق که با فرهنگ ایرانی اسلامی در تضاد است

پیامدهای عملی کردن این مفاهیم، تأثیرات خوب و بد بسیاری بر فرهنگ‌های مختلف گذاشته و آنها را بیش از گذشته در معرض تبادل، در هم آمیختگی و رویارویی با یکدیگر قرار داده است. در دوران کنونی، اگر صدمات فرهنگی ناشی از فناوری اطلاعات، به ویژه فضای مجازی و اینترنت، را زیان‌بارترین، جدی‌ترین و پیشرفته‌ترین نوع تهاجم فرهنگی بدانیم سخن گزافه‌ای نگفته‌ایم. اما در این بین قطعاً می‌توان، با حفظ ارزش‌های بنیادی و

سنت های اصیل، از نوآوری ها و فناوری های جدید ارتباطی استقبال کرد و آن ها را در خدمت فرهنگ به کار گرفت و حتی فرهنگ اصیل را نشر و گسترش داد و تقویت کرد. تهدیدات ضد فرهنگی فضای مجازی گرچه گسترده و مخاطره آمیز است، اما تا حد قابل توجهی غلبه پذیر و قابل مدیریت است؛ چنانکه برخی کشور ها توانسته اند به این امر مهم دست یابند. فرصت های فضای مجازی بی نظیر و از حیث ارزش مادی و یا معنوی قابل چشم پوشی نیست. برای مقابله با تهدیدات فضای مجازی چاره ای جز مدیریت و بهره مندی مدبرانه از فرصت های آن نداریم. باید با استفاده از فرصت های بی نظیر به دست آمده حالت تهاجم به دنیای غرب را در فضای مجازی و اینترنت در دستور کار قرار داد. فضای مجازی و اینترنت گرچه ابعاد گوناگونی چون: فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و امنیتی دارد، ولی بعد فرهنگی آن بر ابعاد دیگر غلبه دارد و اگر زمینه فرهنگی آن اصلاح شود، به دلیل یکپارچه بودن این مقولات، بقیه مسائل هم به تبع اصلاح خواهند شد و در کل چون گفتمان اطلاعاتی و ارتباطی ایجاد می کند، ابعاد فرهنگی آن برای ما برجسته تر از ابعاد دیگر می شود.

از طرفی دیگر با توجه به تحولات فناوری و همگرایی تمام مجراهای ارتباطی و اطلاعاتی بر بستر شبکه فضای مجازی و اینترنت، تا سال ۲۰۲۰ اتصال همه ابزارهای زندگی بشر به فضای مجازی و به خصوص اینترنت را در قالب "اینترنت همه اشیا" در پیش خواهد بود.^۲ با اشاره به اهمیت نقش انسان به عنوان نقطه کانونی در این فضای نوین ارتباطی، باید برنامه راهبردی برای مواجهه با چالش ها در این فضا و مقابله هوشمندانه در فضای سایبری داشت. از سوی دیگر با دیجیتالی شدن اطلاعات و خدمات در کشور لزوم صیانت اطلاعات حیاتی و ملی کشور بیش از پیش ضرورت یافته است. این تغییر و تحولات در حوزه فضای مجازی در صورتی که با مدیریت و برنامه ریزی کلان همراه باشد می تواند به فرصت تبدیل شود. همچنین در صورتی که بخش های فرهنگی کشور همگام با تحولات فضای مجازی و بر اساس آموزه های اسلامی حرکت کنند می توان فضایی سازگار با اسلام و فرهنگ ملی تبیین کرد.

۳. روش تحقیق:

هدف تحقیق حاضر کاربردی می باشد، چرا که به دنبال بررسی و ارائه راهکارهای کاربردی جهت تقویت فرهنگی ایرانی - اسلامی در فضای مجازی می باشد. در این مقاله با توجه به ماهیت موضوع، نحوه گردآوری اطلاعات از نوع توصیفی است و برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز از روش مطالعات کتابخانه ای، مقالات مرتبط و مشاوره و مصاحبه با اساتید مجرب این حوزه استفاده شده است.

این تحقیق در بخش مطالعات کتابخانه ای، از کلیه کتابها، مقالات و اسناد در دسترس دایره پژوهش که درباره موضوع، بحث های نظری و اطلاعات کاربردی داشته اند استفاده شده است، و در بخش انجام مصاحبه، جامعه آماری شامل خبرگان و صاحب نظران دانشگاهی و حوزوی که در خصوص موضوع تحقیق دارای سوابق پژوهشی می باشند، بوده است. بر همین اساس ابتدا با مروری نسبتاً جامع در منابع، اطلاعات اولیه گردآوری شده و سپس تحلیل شده اند و از این طریق نتایج تحقیقات قبلی جمع بندی و در قالب جدید ارائه شده است.

۴. ارزش های ایرانی - اسلامی:

^۲. خبرگذاری مهر، <http://www.mehrnews.com/news/2291145>. تاریخ مشاهده: ۱۳۹۳/۱۱/۲۷

ارزش از عناصر برجسته و اثرگذار فرهنگ است و فرهنگ همچون فضایی است که تنفس اجتماعی بدون آن ممکن نخواهد بود. اجزا و عناصر فرهنگ به طور مستقیم از ارزش ها اثر می پذیرند و ارزش ها باور داشت های ریشه داری اند که هنگام برخورد اعضای جامعه یا گروه با پرسش هایی درباره خوبی ها و بدی ها و امور مطلوب به کار می آیند. (کوهکن، ۱۳۷۰: ۴۸). بدیهی است که اگر ارزش های دینی بر جوامع حاکم باشند، موجب استحکام و استمرار زندگی اجتماعی اعضای آن جوامع خواهند شد. ارزش های ایرانی - اسلامی که بر گرفته از فرهنگ است امروزه با وجود فضای مجازی، در قالبی که مشاهده می کنیم در حال تغییر است که این امری ناخوشایند است. به همین دلیل باید این ارزش و فرهنگ، احیا و تقویت شود (روشندل اربطانی و صابر، ۱۳۹۱: ۱۲۹).

۵. ویژگی ها و قابلیت های اینترنت و فضای مجازی:

فضای مجازی و اینترنت دارای ویژگی هایی است که از منظر ژئوپلیتیک دارای معنی بوده و می تواند در فرآیند رقابت در زمینه های مختلف و نقش آفرینی در تولید قدرت و مناسبات آن در سیستم های جهانی و منطقه ای به کار گرفته شود. این ویژگی ها عمدتاً عبارتند از:

۱. امکان دسترسی کروی و جهانی و جا به جایی اطلاعات در مقیاس وسیع، سریع و ارزان بین مکان ها و فضا های جغرافیایی؛
۲. امکان مبادله پیام، ایده، ارزش بین ملت ها، دولت ها، شرکت ها، و بازیگران عرصه های مختلف؛
۳. امکان پیوند تمامی انسان ها، گروه ها، اجتماعات، سازمان ها، شرکت ها، دولت ها در سطح جهان و شکل گیری ائتلاف ها و همکاری ها؛
۴. امکان ابراز وجود و نمایش هویت های میکرو و ماکرو در سراسر جهان؛
۵. امکان بهره گیری از فضای مجازی برای ستیز، جنگ، رقابت و تهاجم نظامی، تروریستی و امنیتی علیه رقبا و دشمنان؛
۶. امکان تولید قدرت و تسریع روند توسعه ملی کشور ها و تغییر موقعیت و منزلت ژئوپولیتیکی در سیستم های منطقه ای و جهانی
۷. امکان تولید رفاه، آسایش، سرعت عمل و ارائه خدمات به شهروندان در کشور های مختلف؛
۸. امکان توسعه تعامل های اجتماعی و تفاهم فرهنگی بین شهروندان و گروه های اجتماعی کشور ها و ملل مختلف و کمک به توسعه صلح و ثبات بین المللی و جهانی؛
۹. امکان بهره گیری ابرازی از فناوری اطلاعات و قابلیت های شبکه جهانی اینترنت برای سلطه و نفوذ بر سایر کشور ها و ملت ها؛
۱۰. امکان بهره گیری از فضای مجازی و شبکه اینترنت در توسعه مبادلات و تجارت بین الملل و گسترش فعالیت های مالی و اقتصادی و نیز تولید درآمد و منابع اقتصادی برای کشور ها، شرکت ها، مؤسسات و افراد؛
۱۱. امکان دسترسی به اطلاعات، نظرات و اندیشه های موجود در سراسر جهان به عنوان میراث فرهنگی و معرفتی مشترک بشری و نیز امکان انتشار نظرات، صدا ها، تظلمات و فریاد ها در مقیاس جهانی و رساندن

آن به گوش هم نوعان و ابناء بشر. البته مشروط بر این که حکومت ها، شهروندان خود را از این حق طبیعی محروم نکنند؛ (حافظ نیا: ۱۳۹۰، ۵-۴)

۶. تأثیر و پیامد های اجتماعی فضای مجازی:

فناوری های قدرتمند، پیامد های اجتماعی عمیقی دارند. برای نمونه می توان به تأثیرات کشاورزی، صنعت چاپ و عصر صنعتی بر تاریخ تحولات جهان اشاره نمود. فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز از این امر مستثنی نیست. آنچنان که راجرسون و باینوم اشاره می کنند: «فناوری رایانه ای، تاکنون قدرتمند ترین و انعطاف پذیر ترین فناوری عرضه شده است. به این دلیل که رایانه هر چیزی را تغییر می دهد؛ همچون مکان و کیفیت کارمان، مکان و کیفیت آموزشمان، خرید، تغذیه، رأی گیری، مراقبت های بهداشتی، اوقات فراغت، رزم آوری، دوست یابی و عشق ورزی^۳. از این رو گسترش انقلاب اطلاعات، انقلابی صرفاً فناورانه نیست، بلکه انقلابی اساساً اجتماعی و اخلاقی به دنبال دارد (ثقه الاسلامی، ۱۳۹۰: ۳ و ۴).

امروزه میلیون ها وظیفه و فعالیت به طور روزمره توسط رایانه ها انجام می شوند. در واقع، قابلیت های فناوری اطلاعات و ارتباطات آنچنان انعطاف پذیر و کم هزینه است که تقریباً به طور نامحسوس در اسباب منزل، بانک ها و فروشگاه ها، خودرو ها و هواپیما ها، مدارس و مراکز بهداشتی رسوخ کرده اند. این موارد تنها به نمونه های اندکی اشاره دارد. در کشور های توسعه یافته و در حال توسعه، انقلاب اطلاعات تا کنون به شکل قابل توجهی بسیاری از جوانب زندگی را دستخوش تحول نموده است؛ از قبیل بانکداری و تجارت، کار و استخدام، مراقبت بهداشتی، دفاع ملی، ترابری و سرگرمی. در واقع قابلیت های فناوری اطلاعات و ارتباطات به طور عمیقی زندگی اجتماعی، زندگی اجتماعی، زندگی خانوادگی، روابط انسانی، آموزش، آزادی، مردم سالاری و بسیاری موارد دیگر را تحت تأثیر قرار داده است. برخی از این پیامد های اجتماعی تحت موضوعاتی چون جهانی شدن، روابط انسانی، عدالت اجتماعی، کار و محیط کار، حاکمیت و شهروندان، مالکیت و دارایی معنوی، استفاده فناورانه نرم افزاری و ... (ثقه الاسلامی، ۱۳۹۰: ۳ و ۴).

۷. ضرورت های تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی:

گسترش فزاینده های اطلاعاتی و ارتباطاتی به ویژه فضای مجازی و آثار چشمگیر آن در ابعاد زندگی فردی و اجتماعی و لزوم سرمایه گذاری وسیع و هدفمند در جهت بهره گیری حداکثری از فرصت های ناشی از آن به منظور تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی و همچنین ضرورت برنامه ریزی و هماهنگی مستمر به منظور صیانت از آسیب های ناشی از آن، میطلبد برای ارتقای سطح فرهنگ اسلامی و ملی به دنبال راهکار های اثرگذار بود. با توجه به اهمیت فضای مجازی و همگانی بودن آن و نقش مهمی که در فرهنگ ملت ها ایفا می کند، می توان با بهره گیری از فرصت های موجود در آن فرهنگ ایرانی - اسلامی را تقویت کرد. در این جهت باید دستگاه های مرتبط با تمام توان خود وارد عمل شوند و با حمایت های معنوی و مادی خود صحنه را مدیریت کنند و اثرگذار باشند. در صورتی که بخش های فرهنگی کشور همگام با تحولات فضای مجازی و بر اساس آموزه های اسلامی حرکت کنند می توانیم فضایی سازگار با اسلام و فرهنگ ملی تبیین کنیم. در واقع بهره گیری حداکثری از فرصت های ناشی از فضای مجازی در

³. Bynum Tw (1998). Ethics in the information age.

جهت پیشرفت همه جانبه کشور، ارائه خدمات گسترده و مفید فضای مجازی به اقشار گوناگون مردم، برنامه‌ریزی و هماهنگی مستمر به منظور صیانت از آسیب‌های ناشی از فضای مجازی و سرمایه‌گذاری وسیع و هدفمند در زمینه های مختلف در فضای مجازی باید در اولویت قرار بگیرد تا نقطه کانونی متمرکزی برای سیاست گذاری، تصمیم‌گیری و هماهنگی در فضای مجازی کشور به وجود آید. از مهم ترین و اساسی ترین مؤلفه ها و عواملی که در سطح کلان و در یک دید کلی در این زمینه می تواند مؤثر واقع شوند عبارتند از:

۱. مسئولان و عاملان برنامه ریزی و اجرایی کشور
۲. خانواده ها به عنوان مهم ترین نهاد جامعه
۳. مدارس و نهاد های فرهنگی و نظام آموزش و تربیتی کشور (شاوردی، ۱۳۸۸: ۲۷)

از جمله مهمترین ضرورت های تقویت فرهنگ ایرانی – اسلامی در فضای مجازی عبارت اند از:

۷.۱. تسریع روند مدیریت فضای مجازی:

از اولین و مهم ترین اقدامات پایه که در حوزه فرهنگ سازی فضای مجازی باید صورت گیرد تقویت مدیریت و سازماندهی این فضا به منظور شناخت آسیب ها و فرصت ها و یکپارچه شدن اقدامات، برای برنامه ریزی صحیح و منسجم است. تقویت و تسریع روند مدیریت در فضای مجازی به منظور شالوده ی بنای فرهنگ سازی در این فضا است که اگر به درستی صورت نگیرد نمی توان اقدامات همراه با نتیجه مطلوب انجام داد. همچنین برای تسریع روند مدیریت باید کارگروه ها و سازمان های تخصصی و علمی به منظور رصد فضای مجازی و شناخت فناوری های نوین اطلاعاتی و ارتباطی و بررسی تحولاتی که در این زمینه صورت می گیرد، تشکیل شود تا بر فضای مجازی اشراف کامل اطلاعاتی و ارتباطاتی حاصل شود و تهدید ها و فرصت ها شناخته شوند. در صورتی می توان این تحولات را مدیریت کرد که نظام های اداری و ساختارهای اجرایی سنتی کشور به سمت نظام نوین حرکت کنند. همچنین رهبر معظم انقلاب برای مدیریت این تحولات عمیق در عرصه فضای مجازی اقدام به تاسیس شورای عالی فضای مجازی کردند که بر همین اساس شورای عالی فضای مجازی موظف است تا تمام عرصه های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی کشور را جهت ورود به عرصه فضای مجازی مدیریت کند و همچنین از فرصت های این فضا بهره گرفته و با تهدیدهای آن مقابله کرده تا بتواند از فرهنگ و هویت ملی صیانت کند. از جمله در زمینه مباحث فرهنگی در فضای مجازی در هر استان باید یک کارگروه تشکیل شود که هر کدام از این کارگروه ها زیر نظر شورای عالی فضای مجازی باشند و به این ترتیب با تقسیم کار در فضای مجازی میان استان های مختلف روند مدیریت فضای مجازی تسریع یابد.^۴ از دیگر موارد تسریع روند مدیریت در فضای مجازی راه اندازی شبکه ملی اطلاعات است. شبکه ملی اطلاعات، زیرساخت ارتباطی فضای مجازی ایران است.^۵ شبکه ملی اطلاعات اگر پایدار، امن و با کیفیت باشد با توجه به زیرساخت های ارتباطی با مدیریت مستقل کاملاً داخلی و شبکه ای کاملاً مستقل و حفاظت شده نسبت به دیگر شبکه ها می تواند در تسریع روند مدیریتی فضای مجازی مؤثر واقع شود.

^۴ <http://www.rasanews.ir/NSite/FullStory/News/?Id=219215>، تاریخ مشاهده: ۱۳۹۳/۱۰/۱۱

^۵ <http://www.rasanews.ir/NSite/FullStory/News/?Id=219215>، تاریخ مشاهده: ۱۳۹۳/۱۰/۱۱

همچنین شبکه سازی محتوا های مفید موجود در فضای مجازی و تسهیل دسترسی کاربران به آن ها نیز از دیگر موارد تسریع روند مدیریت در فضای مجازی محسوب می شود. ایجاد و توسعه شبکه در فضای مجازی باعث ارتباط بین بخش های مختلف می شود و محتوا ها و اطلاعات موجود دسترس پذیرتر خواهند شد همچنین متولیان بخش فرهنگی منسجم تر و هماهنگ تر می شود و تنوع محصولات هم بالا می رود.

۲،۷. سرمایه گذاری و جذب سرمایه گذار:

برنامه ریزی و سیاست گذاری برای سرمایه گذاری در مقوله فرهنگ از مهم ترین زیرساخت ها به شمار می رود. جذب سرمایه گذار در بخش های مختلف فضای مجازی و به خصوص در بخش فرهنگی زمینه ساز تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی می شود و توانایی مقابله با فرهنگ مهاجم را فراهم می آورد. در این زمینه مسئولان باید با فراهم آوردن امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات روز دنیا، برای متولیان امر فرهنگی زمینه جذب سرمایه گذار، تولید محتوای دینی و ملی، تولید محتوای ارزشی، تحقیق و توسعه فرهنگ ایرانی - اسلامی فراهم آورند. بدیهی است که صحنه گردان اصلی در زمینه سرمایه گذاری و جذب سرمایه گذار، و برنامه ریزی و سیاست گذاری در این زمینه، مسئولان مرتبط و شرکت های خصوصی و دولتی، و شرکت های دانش بنیان هستند که باید تمام توان خود را در این زمینه به کار گیرند. در حال حاضر اعتبارات بسیار اندکی برای فناوری فضای مجازی اختصاص دارد. در حالیکه اگر درک عمیق و درستی از این عرصه داشته باشیم باید به سمت سرمایه گذاری در جهت این فناوری حرکت کنیم. در همین راستا به چند مورد از راهکار ها و فرصت های موجود اشاره می کنیم:

۲،۷،۱. برگزاری جشنواره های تولید محتوا ایرانی - اسلامی یکی از راهکارهای جذب سرمایه گذار مربوط به این حوزه می باشد و متولیان فرهنگی و فعالان بخش خصوصی باید توجه داشته باشند که سرمایه گذاری در زمینه تولید محتوا در فضای مجازی یکی از سود آور ترین حوزه ها در آینده است.^۱

۲،۷،۲. حمایت از متصدیان تولید محتوای دینی: برای ارائه یک محتوای مناسب و مفید، باید ابتدا زیرساخت های راه اندازی و استفاده از فضای مجازی حل شده باشد. این امر، همکاری دولتمردان را می طلبد تا شرایط استفاده از اینترنت را راحت و ارزان نمایند؛ افراد و مراکز فعال در عرصه تولید و نظارت بر محتوای دینی را حمایت کنند و آنان را در مسیر افزایش و بهبود وضعیت کمی و کیفی محتوای دینی فضای مجازی یاری رسانند (اکبری، ۱۳۹۳: ۷).

یک محتوای دینی الکترونیکی، باید به بهترین شکل ساخته شده باشد و از همه عناصر غنی سازی و جذاب سازی محتوا برای کاربر استفاده کرده باشد. رعایت استاندارد های فنی، استفاده از اصول فنی و نرم افزاری و به کارگیری عناصر چند رسانه ای، از این قبیل است که در سایه حمایت های مادی و معنوی از مجریان امور مربوطه، محقق می شود (اکبری، ۱۳۹۳: ۷).

^۱ <http://www.rasanews.ir/NSite/FullStory/News/?Id=219215>، تاریخ مشاهده: ۱۳۹۳/۱۰/۱۱

برای توسعه صحیح محتوای دینی، باید بستر سازی مناسبی برای مراکزی که متکفل تبیین و تبلیغ دین و فرهنگ هستند، صورت پذیرد. این مراکز به دلیل این که خط دهنده و ترسیم کننده راه جامعه دینی هستند و جامعه با این مراکز در ارتباط هستند و تعلیم و آگاهی می یابند، لذا باید افراد و مراکزی که متکفل فعالیت های فرهنگ اسلامی در فضای مجازی هستند، مورد حمایت و تشویق قرار بگیرند. مسئولان با جهت گیری ها و حمایت های خود می توانند مؤسسات و مراکز را به تولید تشویق کنند؛ مؤسسات می توانند محتوا و ابزارهای مناسب و فاخر تولید کنند و فعالان فضای مجازی می توانند با استفاده از این تولیدات، آن ها را تقویت کنند (اکبری، ۱۳۹۳: ۷). نقش رسانه هم ایجاد مطالبه و نظارت بر انجام این مراحل است.

۷، ۲، ۳. در نظر گرفتن یک سرمایه گذاری ملی برای طراحی و تولید بازی های رایانه ای منطبق با فرهنگ بومی با نظارت کارشناسان اجتماعی، مشاوران، روانشناسان و متخصصان تعلیم و تربیت بر مبنای رسیدن به اهدافی چون تقویت مشارکت و همکاری، ایثار و همدلی، و حذف عناصر خشونت و برهنگی فرهنگی و ... از بازی ها. همچنین تولید بازی ها با ایده نو و جذاب که برای مخاطبان، به ویژه کودکان، تفکر و تقویت هوش را موجب می شود از موضوعاتی می باشد که در فضای مجازی مغفول واقع شده است. (شاوردی، ۱۳۸۸: ۲۸)

۷، ۲، ۴. سرمایه گذاری علمی: با توجه به گسترش اقتصاد اطلاعاتی و دانش بنیان و توسعه اجتماع انسانی بر پایه فضای مجازی و اینترنت، باید سرمایه گذاری وسیعی برای جذب استعدادها به ویژه در حوزه محتوا در فضای مجازی انجام گیرد.^۷ گسترش شرکت های دانش بنیان و تجاری سازی حوزه فضای مجازی توسط بخش خصوصی از الزامات و نقش برندسازی و شرکت های دانش بنیان در گسترش توانمندی علمی در کشور ضروری است.^۸ حمایت از فعالیت های دانش بنیان حوزه فضای مجازی، اولویت قرار گرفتن شرکت های دانش بنیان در حوزه ICT کشور را در جهت توسعه کشور، امری ضروری و راهبردی است.^۹ برای توسعه علمی درون زای کشور، باید زمینه فعالیت های تعاملی و مشارکت علمی بین دانشگاهیان، شبکه های اجتماعی تخصصی داخلی و شبکه علمی کشور ایجاد شود. محیط های علمی داخلی به تحول جدی در حوزه فضای مجازی نیاز دارد و محیط های علمی داخل کشور باید برای تحول در برقراری ارتباط بین اندیشمندان و پژوهشگران، گردش اطلاعات به صورت روشمند و کارآمد صورت پذیرد. همچنین نبود شبکه های اجتماعی تخصصی داخلی از دیگر اشکالات است که در این زمینه باید اقدامات اساسی انجام شود. در غیاب شبکه علمی کشور و عدم دسترسی به اطلاعات علمی داخل کشور در فضای مجازی، جامعه علمی داخلی از پیوستگی خوبی برخوردار نخواهد بود. باید سیاست گذاری لازم برای توسعه علمی کشور مبتنی بر فناوری اطلاعات و رفع موانع انجام شود که این مهم با همکاری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری امکان پذیر خواهد بود. همچنین آموزش عمومی، کتابخانه های الکترونیکی و بانک های اطلاعاتی، و توسعه هدفمند آنها می تواند در ارتقاء سطح علمی کشور مؤثر واقع شود.

^۷ خبرگزاری مهر. <http://www.mehrnews.com/news/2291145>، تاریخ مشاهده: ۱۳۹۳/۹/۲۴

^۸ خبرگزاری ایرنا. <http://www.irna.ir/fa/News/81481779>، تاریخ مشاهده: ۱۳۹۳/۱۰/۳

^۹ خبرگزاری ایرنا. <http://www.irna.ir/fa/News/81481779>، تاریخ مشاهده: ۱۳۹۳/۱۰/۳

۵، ۲، ۷. تولید محتوای مناسب، انتشار به موقع و بجای محتوا و توزیع مناسب محتوا، مواردی هستند که باید در حوزه سرمایه گذاری به آن ها توجه شود. برنامه ریزی در این بخش به آینده فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی کمک شایانی می کند. البته تولید در اینجا به معنای باز نشر دقیق و هدفمند نیز است.

۳، ۷. بازی های رایانه ای:

امروزه بازی های رایانه ای بسیاری در دنیا ساخته می شود که پیامد های فرهنگی هدفمند در آن ها کاملاً مشهود است. به گفته ماچین و ون لیوون (۲۰۰۷؛ شاتل، ۲۰۰۸؛ کنیگ سپ، ۲۰۰۷) بازی های رایانه ای به یکی از اشکال مهم تولیدات رسانه ای جهانی تبدیل شده اند که گفتمان هایی نظیر جنگ و خشونت را ترویج می کنند. همچنین در بازی های رایانه ای امروزی ترویج بی بند و باری و القای روانی سلطه شدن برخی کشور های مستکبر و زورگو بر مسلمانان و مظلومان جهان را شاهد هستیم که حتی گاهی پیام این بازی ها در فضای مجازی وادادگی و منصرف شدن از مقاومت و ایستادگی در برابر ظالمان است که این موارد همگی با فرهنگ ایرانی - اسلامی در تضاد است. محققان دیگری نیز از رابطه بسیار در هم تنیده بازی های رایانه ای و فرهنگ سخن گفته اند. (کوثری، ۱۳۸۷) آنها از «بازی گونه شدن فرهنگ» سخن گفته اند و این که به مدد بازی های رایانه ای فرهنگ جامعه در حال بازی شدن است. به نظر عده ای نظیر گی (۲۰۰۴) در بازی های رایانه ای، چنان اصول یادگیری، آگاهانه یا نا آگاهانه، به کار گرفته شده اند که می توان گفت از بسیاری از نظام های آموزشی متری تر هستند. وی حداقل از ۳۶ اصل یادگیری یاد می کند که به بهترین وجه در بازی های رایانه ای رعایت شده اند (گی، ۲۰۰۴: ۲۱۱-۲۰۸).

مخدوش ساختن ارزش های دینی و فرهنگی از طریق محتوای بازی ها و القای فرهنگی خاص، ایجاد روحیه ی نژاد پرستی در طراحی برخی از بازی ها، القای دید تحقیر آمیز نسبت به جایگاه زن از جمله مواردی است که پژوهشگران و محققان در سایر بررسی ها به آن اشاره داشته اند (شاوردی، ۱۳۸۸: ۲۰-۲۱). بنابراین ضرورت تولید بازی های رایانه ای متناسب با فرهنگ ایرانی - اسلامی ایجاد می کند تا در فضای مجازی با فرهنگ مهاجم مبارزه شود و به این ترتیب فرهنگ ایرانی - اسلامی شناخته و تقویت شود.

برای تولید بازی های متناسب با فرهنگ ایرانی اسلامی ابتدا باید تحقیقات لازم و کافی به منظور شناخت و فهم آثار بازی های رایانه ای صورت پذیرد. همچنین انجام یک حرکت تحقیقی بنیادی جهت شناخت وضعیت روحی - روانی و ویژگی های اجتماعی - فرهنگی کودکان و نوجوانان و جوانان با توجه به ویژگی های عصر جدید می تواند کمک شایانی در این زمینه کند. کسب آگاهی های لازم در این زمینه ها نیازمند تحقیقات فراوان به ویژه تحقیقات تجربی است. مسئولان و دست اندرکاران نظام برنامه ریزی و اجرایی کشور در تصمیم گیری و تعیین خط مشی صحیح به سایر سازمان ها، نیازمند درک جایگاه فناوری جدید، جدی گرفتن آن و کسب آگاهی های لازم در این زمینه هستند. یک نگرش کلان به علل گرایش بازی های رایانه ای در جامعه ما، به طور ضمنی و تلویحی گرایش به غرب و فرهنگ آن را به نمایش می گذارد. در بیشتر بازی ها، نوعی تهاجم فرهنگی به چشم می خورد که در آنها ارزش ها، هنجار ها و اعتقادات اسلامی - ایرانی مورد حمله قرار می گیرد. انتقال این تفکر از سطح کارشناسان و مسئولان نظام اجرایی به خانواده ها و افراد جامعه نیازمند ایجاد حس همدلی، همفکری و یگانگی میان مسئولان و

خانواده هاست. ایجاد چنین فضایی می تواند به پیروی خانواده ها از مسئولان در این زمینه منجر شود. از دیگر راهکار های که می توان به آن ها اشاره کرد:

- آگاهی خانواده ها از جایگاه بازی های رایانه ای و شرح جنبه های مثبت و منفی آنها از طریق رسانه ها، مدارس و ... و آموزش خانواده ها در این زمینه.
- کنترل محتوای بازی ها: در این راستا لازم است نظارت تخصصی بر تهیه و توزیع بازی های رایانه ای صورت پذیرد، برخورد گزینشی با تولیدات و نرم افزار های غربی به عمل آید و از نرم افزار های مناسب در این زمینه استفاده شود.
- طبقه بندی بازی های رایانه ای برای سنین مختلف زیر نظر کارشناسان و متخصصان تعلیم و تربیت. (این مورد با توجه به این که صورت پذیرفته اما به دلیل بی اطلاعی جامعه از مزایای آن هنوز به صورت عملی و کاربردی در جامعه انجام نشده است).
- طراحی و تولید بازی های رایانه ای منطبق بر فرهنگ ایرانی - اسلامی. (به این مورد در بخش سرمایه گذاری و جذب سرمایه گذار کاملاً پرداخته شد). (شاوردی، ۱۳۸۸: ۲۷-۲۸)

۷.۴. حضور متخصصان دینی در فضای مجازی:

حضور متخصصان دینی در فضای مجازی و استفاده از ظرفیت های آنان در این حوزه از مواردی است که کاملاً به مرحله عمل نرسیده است. استفاده از نظرات کارشناسی و نظارت متخصصان دینی در تولید محتوا و ارائه مطالب و ... در فضای مجازی می تواند به تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی کمک کند. محتوای دینی فضای مجازی حتماً باید از سوی متخصصان و کارشناسان دینی تهیه شده باشد و توسط ایشان مورد نظارت قرار گرفته باشد (اکبری، ۱۳۹۳: ۶). اگر کار تهیه و تولید محتوای دینی بدون نظارت کارشناس آن انجام شود از درجه اعتبار و اطمینان و ارزش کمتری برخوردار خواهد بود حتی بعضی مواقع نتیجه عکس می دهد. همچنین در حال حاضر تولید محتوای دینی در فضای مجازی حد قابل قبولی، چه از لحاظ کیفیت و چه از لحاظ کمیت، ندارد و نمی توان به این سطح از کار اکتفا کرد. در شرایطی که محتوای ضد دینی و عقاید باطل به سرعت در حال رشد است و از سوی دیگر محدود ساختن دسترسی مخاطبان و کاربران، به این گونه مطالب هم به صورت کامل غیر ممکن است، ضرورت استفاده از سرمایه های انسانی کارشناسان دینی و تخصصی شدن فرایند تولید محتوا و ارائه صحیح و به موقع اطلاعات و داده های دینی در قالب ها و روش های مناسب، اهمیتی دوچندان دارد. (اکبری، ۱۳۹۳: ۷)

۷.۵. کتابخانه مجازی:

کتابخانه های ساده و فاقد فناوری های کارا در دنیای جدید نمی توانند نقش فرهنگی ایفا کنند. نادیده گرفتن تحولات در تکنولوژی ارتباطات و عدم به کارگیری آنها در انتقال پیام ها و محتوای فرهنگی و هنری مطلوب، ما را در عرصه فرهنگ در حالت انفعالی قرار خواهد داد و شرایط را برای نفوذ پیام ها و محتوای فرهنگی خارجی آماده می سازد. از اقدامات بسیار مفید در این زمینه، سرمایه گذاری در جهت فناوری های نوین روز دنیا در عرصه کتابخانه و کتابخوانی است و بهره گیری از ارتباطات و اطلاع رسانی های پیشرفته در سطح بین المللی است. از وظایف کلی

کتابخانه ها که می توان به آن اشاره کرد: ۱- آموزش. ۲- اطلاع رسانی. ۳- فراهم آوردن امکانات پژوهشی و ... است. همچنین اطلاع رسانی نوین با استفاده بهینه از فناوری های نوظهور اطلاعات و ارتباطات، به کتابخانه مجازی در پیشبرد توسعه فرهنگی کمک های شایانی نموده است که برخی از آنها عبارت اند از:

- گسترش و سرعت دسترسی به اطلاعات بیشتر و روزآمد
- دسترسی همزمان به شکل های مختلف اطلاعات
- سهولت تولید، ذخیره و بازیابی اطلاعات
- آموزش از راه دور

این موارد نشان می دهد که کتابخانه مجازی تا حد زیادی می تواند در اعتلا فرهنگ یک جامعه تأثیرگذار باشد. فضای مجازی و به خصوص اینترنت به دلیل داشتن ظرفیت جهانی بودن، فضایی را فراهم می آورد تا در کتابخانه های مجازی بتوان به نشر اطلاعات و علم و فرهنگ با زبان های مختلف دنیا پرداخت که این یک ظرفیت و فرصت گرانبهایی است که بر روی آن باید توجه بیشتری شود (امیدی فر و خمسه، ۱۳۸۷).

با توجه به اهمیت ویژه کتابخانه مجازی در مدیریت، تولید و توسعه دانش و اعتلای فرهنگی در یک جامعه، بایستی با مطالعه دقیق بر روی نیازهای علمی و فرهنگی جامعه، چشم اندازهایی عقلانی و هوشمندانه طراحی شده و به آخرین اطلاعات و دستاوردهای علمی و اطلاع رسانی روز مجهز شده و در جهت تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی و در راستای تحقق هدف توزیع دانش و فرهنگ ایرانی - اسلامی در سطح جامعه گام برداشته شود (امیدی فر و خمسه، ۱۳۸۷).

۶,۷. شبکه های اجتماعی مجازی:

اساساً شبکه های اجتماعی ساختاری اجتماعی هستند که از گره هایی (که عموماً فردی یا سازمانی هستند) تشکیل شده است که توسط یک یا چند نوع خاص از وابستگی به هم متصل اند (امینی و انعامی علمداری: ۱۳۸۹، ۱۱). شبکه های اجتماعی مجازی به عنوان یکی از جدیدترین فناوری های ارتباطی ارائه دهندگان فضای مجازی بر حوزه های متعدد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است، که تأثیرات بسیار عمیقی داشته است. همچنین آنالیز شبکه های اجتماعی مجازی نشان می دهد که شبکه های اجتماعی مجازی برای اشاره های ضمنی به مجموعه روابط پیچیده میان افراد در سیستم های اجتماعی در تمامی مقیاس ها از روابط بین فردی گرفته تا بین المللی در فضای مجازی مورد استفاده قرار می گیرد. از طرفی دیگر امکاناتی از قبیل ایجاد صفحات و پروفایل های شخصی، ساخت وبلاگ ها و میکرووبلاگ ها، جست و جوی اینترنتی، اطلاع از اخبار و رویداد ها، شرکت در فضا های گفت و گو از قبیل چت روم ها و فروم ها، فضا برای آپلود تصاویر و فایل ها و غیره که تا پیش از این کاربران برای استفاده از هر کدام باید عضو سایتی می شدند، حال از طریق تنها یک عضویت قابل دسترس است (امینی و انعامی علمداری: ۱۳۸۹، ۱۱-۱۲). تأثیر شبکه های اجتماعی بر فرهنگ بسیار چشمگیر بوده. شبکه های اجتماعی به محلی برای حضور اقشار مختلف جامعه به ویژه جوانان و مکان تبادل آرا و افکار ایشان و تامین نیازهای متناسب با زندگی

اجتماعی جوانان تبدیل شده است؛ لذا در این شرایط این شبکه ها می تواند بر فرهنگ و سبک زندگی ایرانی- اسلامی تأثیر حتمی داشته باشند. سبک زندگی، بعد عینی و کمیت پذیر شخصیت افراد است (کاوپانی، ۱۳۹۰). میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با سبک زندگی اسلامی رابطه معناداری داشته است. در همین راستا پژوهشگران عنوان نموده‌اند که هر تمدن، دارای دو بعد سخت افزاری و نرم افزاری است؛ بعد نرم افزاری تمدن، همان سبک زندگی است. از آن جا که سبک زندگی نیازمند مبانی عمیق فکری است، کارکرد شبکه‌های اجتماعی در انتقال و نفوذ تمامی این سطوح حائز اهمیت است. شبکه های اجتماعی، در یک سطح با انتقال باورها و سلسله مراتب ارزشی و نیز انتقال روحیه‌ها و ملکات روحی در سطح ناخودآگاه جمعی نقش ایفا می‌کنند و در سطوح دیگر، با تغییر مبانی فکری، منجر به تغییر احساسات جمعی و به تبع آن، باعث تغییر رفتارهای جمعی می‌شوند و شبکه سازی اجتماعی به گسترش سبک زندگی منجر می‌گردد (ذوالفقاری، حجازی و رازی، ۱۳۹۲). باید جامعه و خانواده ها و جوانان از این موضوعات آگاهی یابند و نسبت به این مقوله حساسیت به خرج دهند. در شبکه های اجتماعی هیچ مرزی وجود ندارد و هر نوع مطلبی در آن ها رواج دارد. اگر کاربران نتوانند مسائل موجود در این فضا را به درستی تحلیل کنند، در این زمینه دچار تغییر هویت و فرهنگ و سبک زندگی می‌شوند. همچنین حضور نیروهای متخصص و ارزشی در این فضا لازم است، و عدم حضور متخصصان دینی و اجتماعی راه را برای ترویج فرهنگ و سبک زندگی غربی باز می‌گذارد. باید نیروهای ارزشی در این فضا حضور فعال و جدی داشته باشند و در شبکه های اجتماعی فضایی فراهم کنند تا افراد موجود در این شبکه ها به مسیر صحیح هدایت شوند و فرهنگ و سبک زندگی ایرانی - اسلامی را ترویج کنند تا موجب تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی شود؛ هرچه حضور بیشتر و فعال تر باشد و مطالبی که ارائه می‌شوند جذاب، معقول و مستند باشند اثرگذاری بیشتر خواهد بود. در این جا هم هرچه قدر فعالیت ها مردمی تر باشد نتیجه بهتری حاصل خواهد شد.

۸. راهکار ها و پیشنهادات تحقیق:

فرهنگ در فضای مجازی باید به وسیله مؤلفه های نوین اسلامی و قرآنی تقویت و هویت سازی شود. هر چند امروزه فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی دچار آسیب شده و به سمت بی هویتی پیش می‌رود، اما با استفاده صحیح و به موقع از فرصت های آن و آینده پژوهی و برنامه ریزی بلند مدت و کوتاه مدت در این زمینه، می‌توان این تهدید را به فرصت تبدیل کرد و فرهنگ ایرانی - اسلامی را تقویت کرد و استحکام بخشید. در این تحقیق با مشاوره و مصاحبه به صورت پرسش و پاسخ و گفت و گو با اساتید و نخبگان برجسته دانشگاهی و حوزوی علاوه بر راهکار ها و ضروریاتی که پیش از این به آن ها پرداختیم مشخص شده است که محور های اصولی تقویت فرهنگ در فضای مجازی که باید به آنها به صورت ویژه پرداخته شود سیاست گذاری، سرمایه گذاری، تصمیم گیری و هماهنگی در فضای مجازی کشور است. همچنین از جمله موارد مهم دیگر که از سؤالات و پاسخ های استید و نخبگان به دست آمد مشخص شد که از جمله مهم ترین و اثربخش ترین راهکار ها اقدامات و فعالیت های زیر است:

۱- رصد به روز فضای مجازی در سطح بین الملل

۲- تولید محتوای متنوع

۳- تقویت زیرساخت ها و ساماندهی تبادل اطلاعات با شبکه جهانی

- ۴- ارائه راهکار و پارادایمی برای شناخت گفتمان هویتی و فرهنگی ایرانی - اسلامی فضای مجازی
- ۵- آسیب شناسی هویت در فضای مجازی
- ۶- استفاده از ظرفیت های فضای مجازی برای تحکیم و تقویت فرهنگ ایرانی اسلامی
- ۷- مدیریت مناسب فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی
- ۸- و آینده پژوهی فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی

از طرفی در این زمینه برای مقابله با فرهنگ مهاجم یا آسیب های فرهنگی، آموزه های قرآنی و اسلامی همگام با استفاده از فناوری های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، بهترین و اثرگذارترین راه حل خواهد بود. در این مصاحبه ها مشخص شد که برای تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی ابتدا باید این فضا را به خوبی مورد بررسی قرار داد و ترفند ها و ابزار های پیشرفته در این زمینه و همچنین راه های نفوذ محتوا ها در بدنه جامعه که منجر به ایجاد فرهنگ و هویت می شود را شناخت و سپس مؤلفه ها و محتوا هایی که باعث تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی می شوند را با استفاده از ابزار های نوین اطلاعاتی و ارتباطی مرتبط با حوزه فضای مجازی نشر و توسعه داد. در همین راستا باید برای تقویت و توسعه فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی فعالیت های دانش بنیان صورت گیرد و راه ها و ترفند هایی که فرهنگ ایرانی - اسلامی را در این فضا تهدید می کنند را به خوبی مورد شناسایی و رصد قرار داد. از طرفی نکته بسیار مهم آن است که فعالیت های مردمی و خودجوش، به خصوص جوان مؤمن، اثر قابل توجهی در زمینه سازی تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی دارد و مسئولان باید شرایط را برای فعالیت های جهادی، نو و خلاقانه که توسط نهاد های مردمی در فضای مجازی صورت می گیرد، فراهم کنند تا اثرگذاری مطلوب حاصل شود. حال با استفاده از همین مؤلفه ها و مصاحبه هایی که با اساتید برجسته در این حوزه صورت گرفته است به ارائه چند پیشنهاد و مؤلفه مهم می پردازیم:

✓ امر به معروف و نهی از منکر:

امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی از مواردی است که کمتر به آن توجه شده است. طبق فرموده قرآن اگر در جامعه ای امر به معروف و نهی از منکر صورت پذیرد کارها رونق و برکت می یابد؛ همچنین امام باقر(ع) می فرماید: «...و تأمن السبل: اجرای امر به معروف و نهی از منکر، راه ها را امن خواهد کرد»^{۱۰} و این نشان دهنده ایجاد امنیت به وسیله امر به معروف و نهی از منکر است. از طرفی دیگر استاد شهید مرتضی مطهری(ره) در این باره می فرماید: «امر به معروف و نهی از منکر، یگانه اصلی است که ضامن بقای اسلام است... اصلاً اگر این اصل نباشد، اسلامی نیست... آیا یک کارخانه بدون بازرسی و رسیدگی دائمی مهندسين متخصص که ببینند چه وضعی دارد، قابل بقاست؟ اصلاً آیا ممکن است یک سازمان همین طور به حال خود باشد، هیچ در باره اش فکر نکنیم و در عین حال به کار خود ادامه دهد؟ ابداً. جامعه هم، چنین است»^{۱۱}. پس با این وسیله می توان از تأثیر گذاری معنوی در جهت تقویت فرهنگ بهره برد. باید به وسیله آموزش های عمومی و به خصوص رسانه ای، به مردم آموخت در برابر

^{۱۰}. وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۹۵

^{۱۱}. جامعه و تاریخ، ص ۲۳۶

آنچه می‌بینند بی‌تفاوت نباشند و اگر با بدی در فضای مجازی مواجه شدند، تذکر دهند یا به مراجع ذیصلاح گزارش کنند و اگر با محتوای خوبی مواجهه شدند، از منتشرکننده آن تشکر کرده و به انتشار آن نیز کمک کنند. این کار می‌تواند انجام فریضه امر به معروف و نهی از منکر را در جامعه نهادینه کند. باید توجه داشت که «تذکردهنده» قبل از «تذکر گیرنده» خود را ملزم می‌داند به کسب اطلاعات کامل و رعایت آنچه تذکر می‌دهد. در نتیجه غیر از اینکه خود، عامل آن معروف است، مبلغان و تولید کنندگان محتوای ارزشی را نیز به آن معروف راهنمایی و تشویق می‌کند. همچنین مسئولان با جهت‌گیری‌ها و حمایت‌های خود می‌توانند مؤسسات و مراکز را به تولید تشویق کنند؛ مؤسسات می‌توانند محتوا و ابزارهای مناسب و فاخر تولید کنند و نقش رسانه هم ایجاد مطالبه و نظارت بر انجام این مراحل است.

ایجاد رقابت مثبت:

ایجاد رقابت در فضای مجازی باعث جذب کاربران و ارائه مطالب با محتوای خلاقانه و جدید می‌شود. یکی از راه‌های مهم ایجاد رقابت مثبت، مسابقات و یا فراخوان موضوعی به مناسبت‌های مختلف است. این مسابقات و یا فراخوان‌ها به مناسبت‌های دینی و ملی، می‌تواند کاربران فضای مجازی را به سمت اهداف معین جذب و از لحاظ فکری آن‌ها را خط‌دهی کند. از مواردی که در این مقوله ایجاد می‌شود ارائه محتوا با سلیقه‌های مختلف می‌باشد که این خود باعث جذب کاربران بیشتری با تفکر‌ها و طیف‌های مختلف می‌شود. البته فضای رقابت باید مثبت باشد و روند آن در ارائه محتوا رو به رشد باشد. لذا در زمینه ایجاد رقابت و راهکارهای جذب کاربران در فضای مجازی باید برنامه ریزی و سیاست‌گذاری صورت پذیرد.

✓ آگاهی‌سازی جامعه از هویت فرهنگی:

آگاهی و هوشیاری افراد یک جامعه نسبت به رخدادهای فرهنگی فضای مجازی از بی‌هویت‌سازی فرهنگی تا حد قابل توجهی جلوگیری می‌کند. مردم باید بدانند که همه آنچه در فضای مجازی اتفاق می‌افتد مطلوب نیست و باید نسبت به مطالبی که ارائه می‌شود حساس باشند. نقض حریم خصوصی خانواده، ترویج برهنگی و بی‌حیایی از جمله مواردی است که در فضای مجازی اتفاق می‌افتد و با هویت ملی و دینی ما تناقض آشکار دارد.

مک لوهان دنیا را با مفهوم "دهکده‌ای جهانی" می‌شناسد و می‌گوید وسایل ارتباط جمعی دارای چنان قدرتی هستند که می‌توانند نسلی تازه در تاریخ انسان پدید آورند، نسلی که با نسل‌های پیشین بسیار متفاوت است.

لذا با توجه به این مفهوم افراد جامعه با وجود فضای مجازی، که در جامعه به شدت فراگیر شده است، دچار نوعی بی‌هویتی فرهنگی می‌شوند. اگر جامعه هویت فرهنگی خود را به خوبی بشناسد و از آن آگاهی یابد، در برابر محصولات متناقض با فرهنگ ایرانی-اسلامی واکنش نشان خواهد داد. لذا باید از همه امکانات موجود برای آگاهی و اطلاع‌سانی مردم در این زمینه استفاده کرد و آموزش‌های لازم به خانواده‌ها و به خصوص جوانان و نوجوانان داده شود. نهاد‌های فرهنگی و آموزشی و همچنین وسایل ارتباط جمعی از جمله رسانه ملی، سینما، مطبوعات، ماهواره و فضای مجازی، بهترین راه آگاهی و هویت‌سازی می‌باشد که از این ظرفیت باید نهایت استفاده صورت گیرد و برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری مطلوب در این زمینه صورت گیرد.

وبلاگ نویسی:

وبلاگ نویسی در فضای اینترنت یک ظرفیت بزرگ محسوب می شود که با استفاده از این ظرفیت و ایجاد مسابقات وبلاگ نویسی تأثیر گذاری زیادی را شاهد خواهیم بود. از آسیب هایی که در مبحث حرکت وبلاگ نویسی وجود دارد دولت زدگی بودن آن است که باید وبلاگ نویسی در فضای مجازی از حالت کارمندی و گزارش گرایی خارج شود و به صورت موج های مردمی درآید تا بتواند تأثیرگذار عمل کند. البته این موج های مردمی باید هدفمند باشند و با برنامه ریزی عمل نمایند. همچنین بلاگران ارزشی باید هنر نوشتن را بدانند و به صورت تخصصی یاد بگیرند که این کار با برگزاری دوره های آموزشی، همایش، کارگاه های آموزشی و ... محقق خواهد شد.^{۱۲} باید تلاش ها معطوف بر این باشد که از ابزارهای فرهنگ سازی خوب استفاده کرد و راه های کسب مهارت انتقال معانی و مفاهیم را به بلاگران دینی آموزش داد و مطمئناً داشتن زبان و ادبیات غنی یکی از راه های کسب مهارت در بیان مطالب دینی است که از طریق آموزش می تواند در بلاگران قوت بیشتری حاصل کند. این راهکار می تواند نقش حلقه مفقوده میان فعالان با این گونه برنامه ها را بازی کند و نهایتاً باعث افزایش تأثیرگذاری موج های وبلاگی و کمپین ها شود. بلاگران دینی باید فهم خود از دین را در چهار چوب مفاهیم دینی بیان کنند تا مطالبشان از استحکام کافی برخوردار باشد و از نوشتن و ترویج نظرات شخصی خود بپرهیزند. خواه ناخواه از مسنجرها و وبلاگ ها استفاده می شود پس باید یک مهندسی فرهنگی وجود داشته باشد. لذا باید در این زمینه برنامه ریزی و جهت دهی هدفمند صورت گیرد. فرهنگ ایرانی - اسلامی و نیروی انسانی موجود از نظر محتوا غنی است و با ساماندهی و مدیریت و همچنین تأسیس تشکل های فرهنگی، می توان طرح های فرهنگی و هنری را به جوانان فعال و علاقمند به صورت راهکار آموزش داد تا به شیوه های صحیح وبلاگ نویسی آشنا شوند.

✓ ایجاد پایگاه های غنی، جامع و پویا:

موضوعات مختلفی باعث ترغیب افراد به سمت فضای مجازی و اینترنت می شود که از جمله آن ها می توان به سرگرمی، یادگیری، تحقیق و پژوهش و ... اشاره کرد. اگر در فضای اینترنت پایگاه و سایت متنوع، جامع، پویا و درس آموز، برای افراد با درجه و سن مختلف با محتوای غنی و ارزشی و متناسب با فرهنگ ایرانی - اسلامی وجود داشته باشد، گام بسیار مهمی در جهت تقویت فرهنگ برداشته می شود. همچنین از این ظرفیت برای آموزش های مجازی و حتی دانشگاه و دانشکده مجازی می توان بهره برد و کشور های توسعه یافته، امروز از این فرصت نهایت بهره برداری را می کنند. البته شکل گیری، هدایت و پشتیبانی نقش بسیار مهمی در مدیریت و محتوای پایگاه ها و سایت ها دارد. همچنین این فرصت می تواند به تقویت علم، اطلاعات، فرهنگ و ... جامعه در زمینه های گوناگون کمک زیادی کند. از طرفی ویژگی هایی که این پایگاه ها باید دارا باشند به روز بودن و چندزبانه بودن آن ها است. ویژگی چندزبانه بودن باعث تقویت و توسعه فرهنگ ایرانی - اسلامی در سطح بین المللی می شود و فرهنگ به زبان های مختلف دنیا نشر می یابد.

۹. جمع بندی و نتیجه گیری:

^{۱۲} <http://gharibreza.com/Portal/Culture/Persian/CategoryID/5103/CaseID/47908/71243.aspx>، تاریخ مشاهده:

در این تحقیق تلاش شده است تا ابتدا با بررسی آسیب های فضای مجازی در زمینه فرهنگی و شناخت کافی از فرصت های موجود در این فضا، به دنبال راهکار هایی برای تقویت فرهنگ ایرانی _ اسلامی در فضای مجازی باشد. با توجه به مطالعات گسترده در این حوزه و مصاحبه با صاحب نظران و نخبگان این حوزه مشخص شد برنامه ریزی، سیاست گذاری و سرمایه گذاری سه مؤلفه مهم در جهت تقویت فرهنگ ایرانی اسلامی می باشد. همچنین این تحقیق نشان داده است که تسریع روند مدیریت، سرمایه گذاری و جذب سرمایه گذار در زمینه فرهنگ در فضای مجازی از ابتدایی ترین اقدامات ضروری است که باید آسیب شناسی شود.

حمایت از متصدیان تولید محتوای ایرانی - اسلامی، در نظر گرفتن یک سرمایه گذاری ملی برای طراحی و تولید بازی های رایانه ای، آسیب شناسی شبکه های اجتماعی، فعالیت دانش بنیان، تبلیغ، تولید و انتشار محتوای ارزشی در فضای مجازی، توسعه کتابخانه های مجازی، برنامه ریزی و استفاده از متخصصان دینی و حضور آن ها در فضای مجازی و نظارت آنها بر تولید محتوا در این فضا از جمله ضروریات تقویت فرهنگ ایرانی اسلامی در فضای مجازی می باشد.

همچنین طرح ریزی برنامه هایی از قبیل، ایجاد رقابت مثبت، هویت سازی فرهنگی تبلیغ، ترویج، و توسعه سبک زندگی ایرانی - اسلامی در شبکه های اجتماعی مجازی، ایجاد پایگاه ها و سایت های جامع و پویا در فضای مجازی و اینترنت، ترویج امر به معروف و نهی منکر راهکار هایی است که در نتیجه این تحقیق حاصل شده است و همچنین از طرفی مسئولان و نهاد های مردمی هم باید به میدان بیایند و با رویکردی جهادی برای تولید محصولات و تولیدات بومی و اسلامی و محتوای فاخر همگام با فناوری های اطلاعاتی و ارتباطاتی روز دنیا برنامه ریزی و سیاست گذاری لازم را انجام دهند و این بخش را توسعه دهند.

در مجموع این تحقیق نشان داده است که ارائه راهکار و پارادایمی برای شناخت گفتمان هویتی و فرهنگی فضای مجازی، آسیب شناسی هویت در فضای مجازی، استفاده از ظرفیت های فضای مجازی برای تحکیم و تقویت فرهنگ ایرانی اسلامی، مدیریت مناسب فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی و آینده پژوهی فرهنگ ایرانی - اسلامی در فضای مجازی از مهم ترین و اثر بخش ترین راهکارها برای ایرانی و اسلامی کردن فضای مجازی است.

منابع و مأخذ:

- مرشدی زاد، علی (۱۳۹۲)، ظرفیت های فرآوری جهان اسلام در فضای مجازی، مطالعات ماهواره و رسانه های جدید، ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات دانشگاه امام صادق(ع)، شماره ۳، از ۱۷۴ - ۱۶۳.
- اکبری، احمد (۱۳۹۳)، فضای مجازی در انتظار تولید محتوای دینی، ره آورد نور، سال سیزدهم، شماره ۴۶، از ۴۸ - ۴۳.
- عباسی، مهدی و هاشمی، تورج (۱۳۸۹)، نقش رسانه ای اینترنت در هنجار های اجتماعی در فضای سایبری در میدان جنگ نرم، مهندسی فرهنگی، شماره ۴۹ و ۵۰، از ۶۳ - ۵۵.
- حسینی، عباس (۱۳۹۰)، نقش اینترنت در تغییر ارزش های دینی، دین و رسانه، سال ۹، شماره ۴.
- کوثری، مسعود و شاقاسمی، احسان (۱۳۸۸)، تعاملی بودن در بازی رایانه ای «فراخوانی به خدمت»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره دوم، شماره ۷، ص ۱۹-۱.

- بهرامپور، شعبانعلی (۱۳۸۹)، ایران امروز فرهنگ و فناوری های نوین، صدای جمهوری اسلامی ایران، سال ۸، ش ۵۰.
- حسین پور، جعفر (۱۳۸۴)، تأثیر فناوری اطلاعات بر فرهنگ سازمانی، دانش انتظامی، سال ۷، شماره ۳.
- امینی، آرمین و انعامی علمداری، سهراب (۱۳۸۹)، شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره یازدهم.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۰)، مفهوم سازی ژئوپلیتیک اینترنت و فضای مجازی، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال هفتم، شماره اول.
- بین، کیت و دیانا، هولمز (۱۳۷۷)، عصر دوم رسانه ها، ترجمه غلامحسین صالحیار، تهران: مؤسسه ایران.
- عاملی، سعیدرضا و حسینی، حسین (۱۳۹۱)، دو فضایی شدن آسیب ها و ناهنجاری های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاست گذاری های بین المللی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره پنجم، شماره ۱، ص ۱-۳۰.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۱)، تأثیر اینترنت به عنوان ابزار مهم ارتباطی بر فرهنگ، فرهنگ قومس، سال ششم، شماره ۱۹.
- ثقه الاسلامی، علیرضا (۱۳۹۰)، بررسی ماهیت مسائل اخلاقی پژوهش در فضای مجازی، فصلنامه اخلاق در علوم فناوری، سال ششم، شماره ۳.
- امیدوی فر، سیروس و خمسه، اصغر (۱۳۸۷)، نقش کتابخانه در توسعه فرهنگی، نشریه الکترونیکی علوم کتابداری، آرشیو و اطلاع رسانی، سال اول، شماره ششم.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸)، وسایل ارتباط جمعی و تغییر ارزش ها، تهران: کتاب فرا.
- مزینانی، علی (۱۳۸۵)، کتابخانه و کتابداری، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت).
- طارمی، محمد حسین (۱۳۸۷)، فضای سایبر، آسیب ها و مخاطرات، رهاورد نور، شماره ۲۲.
- پایا، علی (۱۳۸۷)، فناوری فرهنگ و اخلاق، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- روشندل اربطانی، طاهر و صابر، منوچهر (۱۳۹۱)، ارتباط میان فرهنگ و فناوری اطلاعات و ارتباطات و آسیب های فرهنگی اینترنت، مطالعات میان رشته ای در رسانه و فرهنگ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دوم، شماره دوم، ص ۱۰۹-۱۲۸.
- گراهام، گوردن (۱۳۸۵)، اینترنت و ترویج آنارشی اخلاقی، ترجمه علی ملائکه، تهران: همشهری آنلاین.
- شاوردی، تهمینه و شاوردی، شهرزاد (۱۳۸۸)، بررسی نظرات کودکان، نوجوانان و مادران نسبت به اثرات اجتماعی بازی های رایانه ای، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره دوم، شماره ۷، ص ۴۷-۷۶.
- جهانگیر، عیسی (۱۳۸۳)، آسیب های فرهنگی و پژوهشی اینترنت، رهاورد نور، شماره ۸.

- بشیر، حسن و افراسیابی، محمد صادق (۱۳۹۱)، شبکه های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان: مطالعه موردی بزرگترین جامعه مجازی ایرانیان، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره پنجم، شماره ۱، ص ۶۲-۳۱.
- چابنر، دین (۱۳۸۳)، مستهجن نگاری در اینترنت و تأثیر آن بر نوجوانان، فلسفه، کلام و عرفان (سیاحت غرب)، شماره ۱۲.
- پیشگاه زاده، احمد (۱۳۸۸)، محاوره اینترنتی و تأثیر آن در فرهنگ عمومی، نامه پژوهش فرهنگی، سال دهم، دوره سوم، شماره هفتم.
- آقابابایی، حسین و عباسی، مراد (۱۳۸۹)، حریم خصوصی، فضای مجازی و چالش های پیشگیرانه فراروی ناجا، فصلنامه علمی - ترویجی مطالعات پیشگیری از جرم، سال پنجم، شماره هفدهم.
- جلال زاده، بهاره و دوران، بهزاد (۱۳۸۸)، رمزگشایی از بازی های رایانه ای: مطالعه موردی بازی رایانه ای «عملیات ویژه ۸۵»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره دوم، شماره ۷، ص ۷۷-۹۶.
- بیانات دکتر حمید شهریاری، رئیس مرکز تحقیقات علوم اسلامی در راستای صدور حکم مقام معظم رهبری مبنی بر تشکیل شورای عالی فضای مجازی.
- سروری زرگر، محمد، مفهوم هویت در فضای مجازی، مرکز تحقیقات و مطالعات همشهری.
<http://www.hccmr.com>
- گفت و گو با دکتر سعیدرضا عاملی، حضور دین در عرصه ی فضای مجازی، مرکز هم اندیشی استادان و نخبگان دانشگاهی. <http://www.hamandishi.net>